

De economische betekenis van houtproductie; de prijs van het bos

Eén van de belangrijkste problemen waarvoor de wereld zich momenteel geplaatst ziet, is de zich geleidelijk voltrekkende uitputting van niet-vermeerderbare grondstoffen. Het is geenszins ondenkbaar dat de volledige uitputting van sommige grondstoffen een feit geworden zal zijn voordat vervangende stoffen of vervangende technieken zullen zijn ontwikkeld. Dit gevaar is in sterke mate aanwezig voor de grondstoffen die van belang zijn voor de energievoorziening, waarvan het goed functioneren een essentiële voorwaarde is voor het op aanvaardbare wijze kunnen voortbestaan van het leven op aarde. Allereerst wordt dan ook getracht deze voorziening zeker te stellen door het zoeken naar vervangende bronnen en bij voorkeur naar de mogelijkheden over te gaan op permanent vloeiende bronnen zoals zonne-energie, getijdenenergie en windenergie.

Verscheidene van deze mogelijkheden zijn lange tijd nauwelijks serieus genomen. De kernenergie leek de periode, waarin de in de bodem gevonden grondstoffen de belangrijkste energie vormden, met honderden jaren te kunnen verlengen, zodat de noodzaak om het te zoeken in de door vele energiedeskundigen als primitief beschouwde alternatieve richtingen, verder sterk afnam. De ramp in Tsjernobil, waarvan de omvang eigenlijk

■ *Ecologische plafond.*

nog steeds niet nauwkeurig vaststaat, heeft evenwel een belangrijke wijziging in het denken van de wat meer intelligente politici teweeggebracht, ondanks het feit dat het hier een ramp betreft, die maar matig van omvang is vergeleken met wat er had kunnen gebeuren. Misschien is het waar dat een grotere ramp dan die in Tsjernobil per centrale maar eens in de 10.000 jaar kan voorkomen en zeker is het waar dat bij het produceren van conventionele energie ook ongelukken voorkomen.

Maar een kans van een op 10.000 per kerncentrale betekent wel dat er bij een aantal van bijvoorbeeld 1000 centrales in Europa gemiddeld iedere 10 jaar een ramp van grotere omvang zal plaatsvinden. Dat zijn er 7 à 8 in een mensenleven.

Het ziet er met andere woorden niet naar uit dat de problemen met de kernenergie opgelost zijn. Daarbij wordt dan nog afgezien van de vraag of er niet, evenals dat bij het begin van het opereren van de OPEC het geval

was, enorme politieke problemen zouden kunnen worden verwacht indien men grotendeels op kernenergie aangewezen zou zijn, maar de verdeling van de vindplaatsen van uranium sterk zou afwijken van de geografische verdeling van het gebruik van energie en dus van de vraag naar uranium.

Hout als energiegrondstof

Hoewel dit voor de ontwikkelde landen al geruime tijd niet meer het geval is, zijn er vele ontwikkelingslanden waar hout veruit de belangrijkste grondstof voor energie-opwekking vormt. In een recente Newsletter (juni 1986) van de Inter-American Development Bank is een artikel opgenomen getiteld: "Forests in Latin America's Future" van de hand van Camille Gaskin-Reyes, waarin op indringende wijze wordt gewezen op de problemen die samenhangen met de bevolkingsgroei in de Latijns-Amerikaanse landen en de ontbossing die daarvan het rechtstreeks gevolg is. De wijze waarop dit gebeurt is in wezen zeer simpel. Een grotere bevolking heeft

■ *Hulpbron labiel evenwicht.*

meer voedsel nodig en dus meer grond om landbouwproducten te telen. Daarvoor dient bos gekapt te worden, ook al om aan hout te komen voor de bereiding van het voedsel.

Is het bos eenmaal gekapt, dan zet de erosie in, hetgeen betekent dat op die grond na 3 of 4 jaar bosbouw noch landbouw meer mogelijk is en dus weer nieuw bos gekapt dient te worden.

De schrijver vermeldt dat er in dit gebied slechts een ha nieuw bos wordt aangeplant voor elke 10 ha die op deze wijze verdwijnen.

Het proces dat plaatsvindt is precies het omgekeerde van wat wenselijk is. Namelijk, door het op deze wijze ongeschikt maken van de grond voor herbebossing wordt uit een vermeerderbare grondstof een niet-vermeerderbare grondstof gemaakt.

Immers, de voor land- en bosbouw ongeschikt gemaakte grond wordt steeds groter in oppervlak en dus de potentiële houtproductie van het ge-

bied steeds kleiner. Terwijl we elders proberen de gevolgen van de uitputting van de fossiele brandstof te vermijden door op permanent vloeiende bronnen over te gaan, zijn we in het geval van het hout omgekeerd bezig door de nu nog bestaande vermeerderbaarheid zelf aan te tasten. De inefficiëntie van het koken op open houtvuren zorgt er verder voor, dat het tempo waarin dit gebeurt aanzienlijk is.

Het zou onwaarsachtig zijn te beweren dat de wat zorgen barend te verwachten ontwikkelingen in de wereld-houtsituatie uitsluitend te wijten zouden zijn aan de wijze waarop men in de ontwikkelingslanden met het bos omgaat. Spreekt men over de ondoelmatigheid van het gebruik van hout, dan is het ook zinvol te spreken over de inefficiëntie van het papierverbruik in de ontwikkelde landen. Dit springt niet alleen in het oog wanneer men de reclamewereld beziet, er worden ook gigantische hoeveelheden papier verslonden door kranten.

Naar men zegt zijn er 40 ha bos voor nodig om een gewoonlijk meer dan 500 pagina's tellende zaterdageditie van de Los Angeles Times te maken. Ook de computer spreekt tegenwoordig een aardig woordje mee in de inefficiënte wereld van de papierconsumptie door regelmatig niet meer dan een paar cijfertjes te drukken op een vel van meer dan 1000 cm² groot.

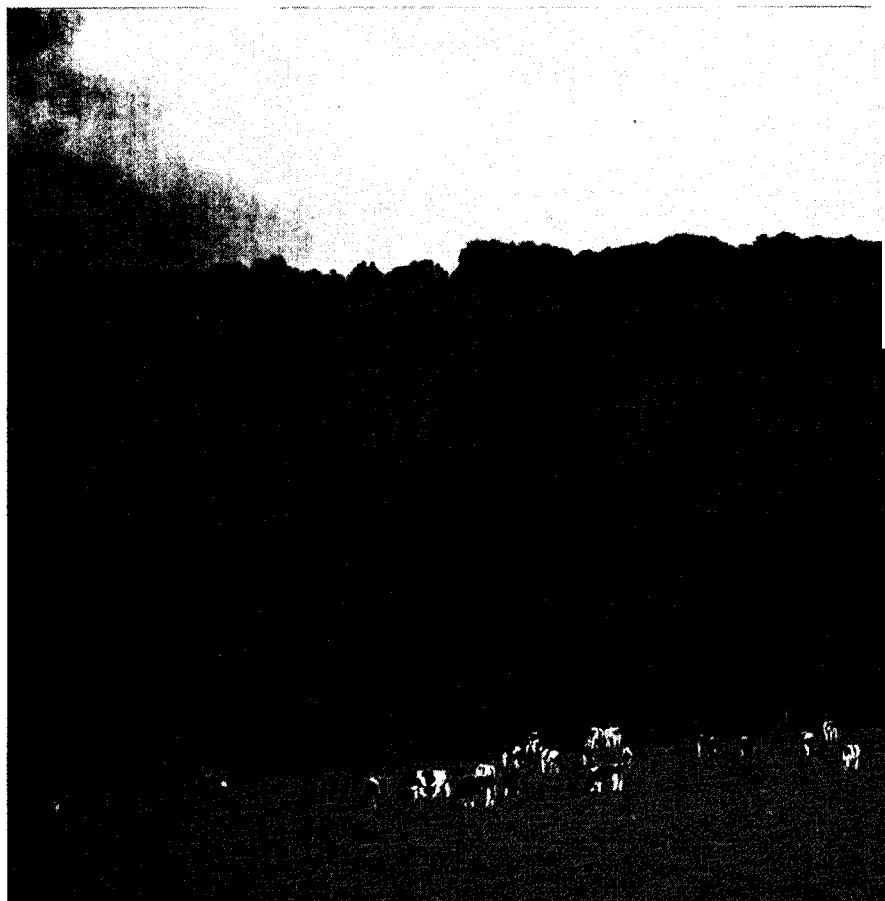
Deze situatie met aan de ene zijde een groeiende schaarste aan voor bosbouw geschikte grond (ook buiten Latijns-Amerika) en aan de andere kant een mede door de relatief lage prijs tot zeer grote hoogte gestegen consumptie, zal naar de mening van velen vroeg of laat leiden tot een prijsexplosie op het moment dat duidelijk wordt wat de werkelijke schaarste aan hout geworden is. Het conventionele prijsmechanisme is niet in staat de situatie op langere termijn in de hoogte van de huidige feitelijke prijs tot uitdrukking te brengen.

De rol van het prijsmechanisme

Dit probleem, de tegenstelling tussen de feitelijke, huidige, op de zeer korte termijn gebaseerde prijs en de prijs die de maatschappelijke betekenis van zo'n grondstof en dus ook van het hout zou reflecteren, vormt de essentie van het vraagstuk van de prijsvorming van de grondstoffen die uitgeput kunnen raken. Zou een "maatschappelijke" prijs ook voor hout betaald moeten worden en de vraag naar hout gehandhaafd blijven op het huidige niveau (waarover later nog uitvoerig gesproken zal worden), dan zou niet alleen de animo voor nieuwe aanplant totaal anders zijn dan nu het geval is, maar ook de bosbouw in ontwikkelingslanden een geheel ander beeld vertonen dan thans.

Herplant zou tot de volkomen normale, wat renderende zaken behoren. Met de bosbouw zou men immers zoveel kunnen verdienen dat men er met de daaruit verkregen verdiensten beduidend meer landbouwprodukten zou kunnen kopen dan men nu in staat is met dezelfde grond zelf te produceren. In de ontwikkelde landen zou men voorts bij deze veel hogere prijs veel zuiniger met papier omgaan en ook aanzienlijk meer hergebruik invoeren. Kortom, een dergelijke prijs zou het probleem van de dreigende houtschaarste kunnen afwenden en op deze wijze niet alleen de houtvoorziening op lange termijn waarborgen, maar daarmee ook alle andere voordelen die een evenwichtige bebossing en herbebossing met zich meebrengen.

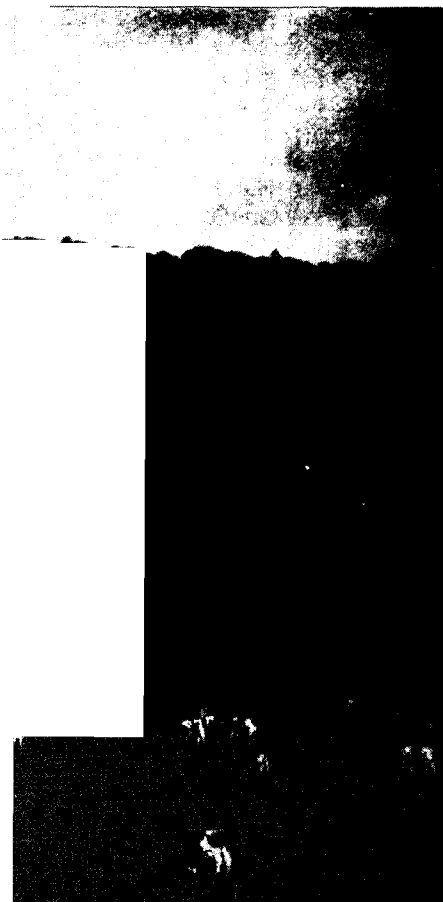
In het genoemde artikel worden deze voor Latijns-Amerika duidelijk geschetst. "Forestry activities generate employment and income for rural inhabitants such as rubber tappers, nut gatherers, and lumber camp workers. Additional people are employed to process forest products. Forests also provide indirect ecological and social benefits: recreational areas for the urban population, the protection of watersheds, agricultural lands and habitats for wildlife, and the regulation of waterflows in streams and rivers. Fo-

■ *Hulpbron stabiel evenwicht.*

■ *Bodembescherming: stuifzand in West-Brabant.*

rests help to prevent soil erosion and hence siltation of dams, and reservoirs which are essential for irrigation, potable watersupply, flood control and the generation of hydroelectric energy. They thus provide environmental stability and help maintain the productive capacity of the region's resources. Clearly, a country's economy will suffer from not adequately managing its forests, as evidenced by the shortened life span of hydroelectric power plants due to siltations, or damages to agriculture and other sectors caused by flooding."

Hoewel dit uiteraard in andere landen weer wat anders ligt, blijft het zeker waar dat er overal op de wereld zeer vele belangrijke zaken zijn die direct of indirect met de bosexploitatie samenhangen. Er zijn zeer weinig activiteiten te vinden waarvan zo vele voor het voortbestaan van de mens belangrijke zaken afhankelijk zijn.

De huidige prijs reflecteert deze uitermate essentiële rol van het bos en de bosbouw niet. De redenen daarvan zijn dat prijzen in onze maatschappij altijd korte-termijnprijzen zijn, veelal slechts betrekking hebbend op een bepaalde functie van een goed of een activiteit, prijsvorming vaak plaatsvindt op het lokale vlak en er in grote gebieden slechts impliciete prijsvorming plaatsvindt. De zoëven gereleveerde gebieden in Latijns-Amerika zijn van dit laatste een voorbeeld.

Maatschappelijke prijsvorming?

De hoogte en de ontwikkeling van de wereldhoutprijs worden dan ook in essentie bepaald door de behoeften van de houtverwerkende industrie. De vraag dringt zich dan op welke invloed een de maatschappelijke betekenis van het bos weerspiegelende houtprijs op deze industrie zou hebben. Eerder werd een moment aangenomen dat de vraag naar hout bij een wezenlijk hogere prijs op het oude niveau gehandhaafd zou blijven. De vraag is nu in hoeverre deze veronderstelling realistisch is. Daarvan hangt het immers af of het spelen met de gedachte van een maatschappelijk rechtvaardige prijs enige zin heeft.

Het lijkt weinig twijfel dat een belangrijk gevolg van een dergelijke hoge houtprijs een grootscheepse substitutie van hout door andere producten en een sterke toeneming van het hergebruik van papier zou zijn.

De mogelijkheden die de moderne techniek biedt, laten weinig twijfel bestaan over de mate waarin zo een substitutie en hergebruik zullen kunnen optreden. Het is ook duidelijk dat een verdere technische vervolmaking van de houtsparende producten en technieken, veroorzaakt door de toenemende belangstelling daarvoor, de vraag naar hout snel verder zal doen dalen. De mate waarin reeds thans vervanging van hout heeft plaatsgevonden, doet dan ook gerechte twijfel rijzen aan de waarschijnlijkheid dat de invoering van een maatschappelijk "rechtvaardige" prijs een effectief instrument zou zijn om de bosbouw te stimuleren. Het is uiterst twijfelachtig of

er dan nog voldoende vraag overblijft om de bestaande bossen te exploiteren. De prijs moge dan aantrekkelijk zijn, maar de verkoopbare hoeveelheden zullen tot op een minimum terugvallen en daarmee ook het economisch belang van de uitbreiding van het wereld- en dus ook Nederlands bosareaal. Het aanbod zal zich aan de sterk gereduceerde vraag aanpassen en daardoor zal een resultaat bereikt worden dat in flagrante tegenstelling staat tot wat de oorspronkelijke bedoeling was, namelijk de bosbouw stimuleren en het bosareaal uitbreiden. Het lijkt er dus op of de oplossing van het vraagstuk van de bosbouw dan ook niet in een manipulatie van de prijs van het hout gezocht kan worden. Daarvoor zijn de economie en de techniek veel te veel flexibel. En zijn we reëel, dan moeten we toegeven dat de vervanging van houten meubelen door kunststof meubelen wellicht een klein economisch rimpeltje zal veroorzaken, maar geen halszaak is. Evenmin hoeven we wakker te liggen van de vervanging van houten ramen en deuren door kunststof ramen en deuren. De werkgelegenheid zal zich daardoor wat verplaatsen, maar erg schokkend is dit niet.

Een flexibele economie kan ook dit probleem gemakkelijk de baas. Er zijn immers al zovele, door wat voor oorzaak dan ook, uit de tijd geraakte grondstoffen door nieuwe vervangen. Daarmee wil niet gezegd zijn dat niet velen het grotendeels verdwijnen en in ieder geval erg duur worden van bijvoorbeeld echte houten meubelen zullen betreuren, maar zulke substituties behoren nu eenmaal tot de dynamiek van de moderne economie.

Ook aan de aanbodzijde zouden er begrijpelijke, maar niet gewenste verschijnselen optreden, indien er een maatschappelijk "rechtvaardige" prijs voor het hout betaald zou worden. Immers, dit zou het aanbod moeten stimuleren maar kan dat niet, omdat de vraag is weggefallen en dus een sterk gestegen aanbod geen uitweg op de wereldmarkt kan vinden. Er zal echter als gevolg daarvan onmiddellijk een zware handel in hout ontstaan, die de stabiliteit van de maatschappelijke

■ *Landschappelijke betekenis.*

prijs sterk zal aantasten en daardoor zijn betekenis zal doen verliezen.

Het bos en het hout

Een bij velen impliciet levende gedachte is dat de beste oplossing van het probleem van de bosuitbreiding is dat men de houtverwerkende industrie zoveel voor het hout laat betalen dat daarmee ook alle overige maatschappelijke functies van het bos kunnen worden gefinancierd. Deze gedachte is echter funest voor een rationele benadering van de problematiek. De echte problematiek is namelijk gelegen in het handhaven en zo mogelijk uitbreiden van de maatschappelijke functies die het bos uitoefent. Als het bos ook nog hout oplevert is dat meegenomen, maar geen hoofdzaak. Voor hout bestaan substitutieproducten.

Voor alle andere functies, die onderdeel zijn van de maatschappelijke betekenis van het bos, zoals de ecologische functies die het uitoefent, de recreatieve waarde die het vertegenwoordigt, de gunstige invloed die het heeft op het klimaat in de wereld, de protectie die het bos biedt tegen erosie en kwaliteitsvermindering van de bodem, de landschappelijke betekenis van het bos in bosarme streken, de bosproducten die het levert, enz., enz., bestaan geen substituten. Al deze taken mogen dan geen onderdeel uitmaken van het prijsvormingsproces op de wereldmarkt, zij maken wél de essentie uit van de werkelijke betekenis van het bos.

De gedachte de uitbreiding van het bosareaal in Nederland gefinancierd

te krijgen door particulieren, blijkt dan ook bij nader inzien rijkelijk naïef te zijn. De conclusies van het rapport van de Grontmij Friesland en het Economisch Technologisch Instituut voor Friesland (1986), bevestigen dan ook volledig de conclusies van de Werkgroep Financiering Bosuitbreiding onder voorzitterschap van de heer Van der Stee, door de minister van Landbouw in 1984 ingesteld. De belangrijkste van deze conclusies waren: "wanneer er geen bosbouwsubsidies gegeven worden en er geen rekening wordt gehouden met de kosten van de grond en met houtprijsstijgingen, is er geen sprake van dat een rendabele bedrijfsvoering bereikt kan worden".

En voorts: "wanneer er rekening gehouden wordt met prijsstijgingen zijn de perspectieven in het algemeen wat beter, al geldt dan ook dat er geen rendabele bedrijfsvoering mogelijk is wanneer de grondkosten voor rekening van het bosbedrijf zijn. Een uitzondering wordt gevormd, indien een populierenbos in aanmerking komt voor een premie van f 3.000,- per ha bij aanleg. En de set a side regeling à 700 ecu per ha per jaar. De algemene conclusie die hieruit getrokken kan worden is dat er van een echte bedrijfseconomische rentabiliteit geen sprake kan zijn.

Soms wordt er nog wel eens een schijnargument aangevoerd om het economisch belang van de bosbouw een zwaarder gewicht te geven. Dit is het argument van de tekortschietende autarkie, een in de jaren dertig hier en daar zeer geliefd onderwerp. Het uit-

gangspunt van de redenering is dat het percentage waarin Nederland in staat is zichzelf met hout te verzorgen beneden dat van de EEG als gemiddelde ligt. Op zich is er tegen deze bewering niets in te brengen. Zij is gewoon waar. Het bedenkelijke is echter dat daaraan dan de conclusie wordt verbonden dat Nederland dus en daarom zijn bosareaal zou dienen uit te breiden. Aan deze opvatting nu ligt de foutieve mening ten grondslag dat een bosuitbreiding in Nederland tot effect zal hebben dat de houtverwerkende industrie het binnenlands hout in voldoende hoeveelheid en tegen lagere prijzen geleverd zal krijgen dan zij had moeten betalen indien zij haar behoefte aan hout op de wereldmarkt had moeten dekken. Deze weinig realistische gedachte zou impliceren dat de bosexploitanten hun producten liever tegen lagere prijzen op de Nederlandse markt zouden willen verkopen dan tegen hogere op de wereldmarkt. Inderdaad wel erg simplistisch gedacht.

De problematiek rond de rentabiliteit van de bosuitbreiding, zeker in Nederland met zijn hoge en nog steeds stijgende grondprijzen, is dat de particulier, preciezer gezegd de houtverwerkende industrie, misschien wel bereid gevonden kan worden die uitbreiding mede te financieren, maar niet bereid is dit verder te doen dan haar eigen belang strekt.

En dat is een fractie van de totale betekenis van het bos. De financiering van alle overige functies, waarvan de zeer grote betekenis in het voorgaande meermalen werd benadrukt, is zonder enige twijfel de verantwoordelijkheid van de overheid. Op dit moment zijn de ogen van deze overheid wat vertroebeld door de alles overheersende wens om minder uit te geven. Is het probleem van het overheidstekort geklaard en het kabinet-Lubbers zal dit karwei nu spoedig afmaken, dan kunnen we verwachten dat in het overheidsbeleid de algemeen maatschappelijke prioriteiten weer zullen gaan overwegen. Dan komt het bos dus echt aan de orde.